

УДК 378.4 (477.54-25)

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ЗРІЗ ПОНЯТТЯ ПОСЕРЕДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ПЛАТОНА

Петренко Владислав Вадимович – аспірант III курсу кафедри культурології,
Харківська державна академія культури, м. Харків
<https://orcid.org/0000-0003-4885-5975>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.634>
fkafka@ukr.net

Статтю присвячено культурологічному аналізу поняття посередності крізь призму філософії Платона на матеріалах його трактату «Держава» та окремих діалогів. З'ясовано, що поняття посередності імпліцитно присутнє у філософії Платона не лише в якості філософського концепту, але й як певна культурна форма в контексті політичної культури давньогрецького суспільства. Встановлено зв'язок поняття посередності з культурогенезом давньогрецьких суспільств. Доведено, що універсалізм цього поняття дає уявлення про трансформації соціального, політичного та культурного гатунку, які стосуються не лише античності, але й інших часових відтинків у європейській історії. Слід відзначити, що ідейна конструкція Платона дає можливість віднайти точку відліку для досліджень посередності як соціокультурного феномену, що широко розповсюджується в трансформаційні періоди історії. В цьому контексті зауважимо, що в даній статті за допомогою аналізу текстів Платона фіксується наявність феномена посередності в історичній перспективі та з'ясовуються закономірності його темпорального повторення. Окреслюючи закономірності проявлення посередності, зроблено висновок, згідно з яким посередність проявляє себе в найбільш повній мірі в той момент, коли культура переживає кризову ситуацію, і відчуває на собі наслідки деградації освіти та науки.

Ключові слова: посередність, культура, суспільство, трансформація, політика, знання.

Постановка проблеми. Проблема посередності особливо гостро стоїть у розрізі сучасності, оскільки являє собою ефект масової культури з одного боку, а з іншого боку у цього феномена є достатньо тривала традиція, що виникає імпліцитно і виявляється лише за додатковими ознаками в ході інтерпретації джерел. Філософія Платона тут є достатньо показовою, оскільки в його творчості безпосередньо не вказується на феномен посередності і лише за непрямими ознаками можна визначити присутність його значення в античній думці, незважаючи на те, що дане явище в ній цим поняттям не означається. Європейська культура базисно сформувалася на основі античної цивілізації, або з постійним оглядом на неї. Необхідно зазначити, що посередність в культурі проявляється не лише в результаті масовізації суспільних відносин у XIX ст., а має більш давнє походження і сягає глибин античності. Вирішення проблеми посередності доречно поставити крізь призму філософії Платона, оскільки його «Діалоги» дають широкий культурний матеріал для дослідження означеної проблеми. Культурна специфіка античності репрезентується через багатий текстологічний матеріал, зокрема й філософію Платона, що увиразнює собою осмислення культурних феноменів, представлених давньогрецькою культурою, серед яких постає і посередність, що виникає у якості ефекту культурних та соціальних трансформацій.

Увага до посередності формується з контексту в той час, коли Сократ, спираючись на цінності і характеристики тих чи інших типів людей, визначав той чи інший політичний порядок і державний устрій. В цьому випадку посередність проявляється як на індивідуальному рівні, так і колективному: співвіднесеність індивідуального і колективного також становить проблемне коло в контексті філософії Платона. Культурна складова при цьому стає особливо важливою, оскільки необхідно зважати на соціокультурні трансформації в розрізі політичної культури давньогрецьких суспільств.

Визначаючи універсалізм платонівської концепції суспільно-політичних трансформацій в межах полісу, можна стверджувати, що аналогічним способом дана концепція відтворюється і в подальшій історії європейської цивілізації.

Завданням розвідки у контексті дослідження посередності, як імпліцитно присутнього поняття у філософії Платона, є всебічне висвітлення заявленої проблематики на основі аналізу його «Діалогів», а також можливість віднайти відповідність між ідейно-змістовими витоками поняття «посередність» та його феноменологічним й культурними формами темпоральності.

Останні публікації і дослідження. Окремі питання запропонованої проблеми відображені у низці публікацій. Серед них доречно назвати наступні роботу Т. Бутирської, Д. Дзвінчук [2], у якій досліджується питання блага як одного з державо-формуючих ціннісних орієнтирів. Такий аксіологічний підхід до вивчення політичної культури давньогрецького суспільства дає можливість поглянути на його структуру з точки зору цінностей тих чи інших прошарків та класів.

Т. Сасакі в роботі «Платон і політеїа в політиці XX ст.» [24] демонструє лінію формування соціально-політичної філософії кінця XIX ст. – поч. XX ст. крізь призму Платона та вказує на значний

вплив його концепцій на філософську і культурологічну думку, яка стає домінуючою в окреслений період. Є. Коваленко [4] розглядає політичні трансформації в Давній Греції, наголошуючи на рухливості соціальних страт, які вели постійну боротьбу між собою за владу. Показаний в статті динамізм указує на те, що Платон вибудовує свою концепцію держави не лише на спекулятивній складовій філософії: будучи свідком своєї епохи, він на практиці споглядає соціокультурні зміни в суспільстві. Фіксація цих змін і стала одним із джерел до написання «Держави».

У статті В. Ніколенко «Соціально-політична думка Платона: протосоціологічний вимір» [7] підкреслюється значення співвіднесеності етики з політичним устроєм держави. Автор здійснює широкий аналіз соціальної структури грецького поліса з «Діалогами» Платона. В цьому контексті цікавою є робота Я. Блохи «Принцип справедливості у філософії Платона та Аристотеля» [1], в якій автор досліджує відповідність моралі та соціальної нерівності крізь призму філософії Платона.

Окремо слід відзначити статтю групи румунських дослідників (А. Іонеску, Д. Кліпару, П. Франгопол, О. Баумгартен, Д. Фунеру, В. Тішмену), «Апология посередності в Діалогах» [21], в якій розглядається проблема посередності як відносно історизму цього феномену, так і у поняттєвій специфіці, що репрезентується крізь призми різних авторів (наприклад, розуміння посередності Платоном чи Кантом). Ця робота виконана в діалоговій формі, центральним місцем якої постає посередність, оскільки, на думку авторів, цей феномен супроводжує європейську історію, починаючи від античності і закінчуючи посткомуністичним простором.

Відзначимо й наукову розвідку І. Протопопової «Держава» Платона – ідеальний мімесис?» [12], у якій детально проаналізована композиція та структура основної роботи Платона «Держава». Подібний аналіз є важливим, оскільки демонструє не лише форму, але й рух платонової думки.

О. Козинець та А. Остапенко [5] досліджують актуальну проблему державотворення у Платона з політологічної точки зору, розкриваючи структуру давньогрецького суспільства крізь призму конкуренції ідеологій.

Мета цієї статті – здійснити текстуальний аналіз діалогів Платона і на його основі показати явище посередності на рівнях індивідуальної характеристики; соціально-політичної даності, що набирає своєї ваги в контексті соціокультурної мінливості давньогрецького суспільства; універсалістської моделі, що проявляється у різні історичні періоди.

Методологія запропонованого дослідження ґрунтується на системному підході з використанням герменевтичного методу щодо аналізу платонівської думки в її співвіднесеності з історико-соціальними реаліями античної та європейської цивілізації, включаючи сьогодення. Використовується метод аналогії в аспекті культурної діахронії, що пов'язує сучасну соціокультурну ситуацію з минулою.

Наукова новизна даної розвідки полягає у висвітленні низки раніше не досліджуваних питань, пов'язаних із посередністю як соціокультурним явищем, яке було культурно вираженим, але системно не позначеним у літературі. Про посередність можна розмірковувати лише за непрямими даними, що виявляються шляхом інтерпретації тих чи інших фрагментів тексту діалогів Платона, з одного боку, та з іншого, – коли застосовуються різні методологічні оптики на сукупність творчості Платона як цілісного явища, що виявляється єдиною знаково-символічною системою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема посередності або посереднього мислення у філософії Платона не виявляється безпосередньо, а проявляється лише контекстуально в поодиноких випадках, які, тим не менш, є важливими для розуміння його філософських поглядів і дають можливість виявити деякі сутнісно важливі деталі для розуміння феномену посередності.

Розглядаючи заявлену проблему, слід зауважити, що фактично Платон використовує вираз *τὸς μέσους* (пер. із грец. «середня струна») у метафоричному ключі, розглядаючи гармонію (грец. *ἁρμονία*) [23; 432], яка повинна пронизувати державу, згадуючи всі струни суспільства «і ті, що слабо натягнуті, і ті, що сильно і середнє звучать, узгоджуючись між собою» [8; 538]. Глузд (грец. *φρονήσει*) [18] створює цю гармонію, яка має керувати усіма суспільними відносинами. Формально значення середнього використовується у якості того, що не є яскраво вираженим та знаходиться десь посередині. У даному випадку йдеться не про середній шлях, яким має йти філософ, а скоріше про ту множинність людей (грец. *πολύ ο λαός*) [18], що складає основу суспільства, та тими учителями хибної мудрості, яких уособлюють софісти. Останні і є предметом для постійних інтелектуальних випадів зі сторони Сократа. Особливо це стосується діалогу «Горгій» [8; 84], в якому всебічно розглядається проблема риторики, яку софісти використовували в якості політичного інструменту і основним гаслом якої є «не про що, а як!». Цей девіз яскраво ілюструє саме посередню людину – таку, яка ховається за яскравими мовленнєвими зворотами, але не може відповісти по суті на поставлені запитання.

Сократ визначає риторику як підлабузництво (грец. *Κολακεία, Πλουσιών*) [8; 84], оскільки вона спрямована на те, щоб задовольнити маси, а не для того, щоб віднайти істину. Риторика, софістика та, в

якійсь мірі, політика зумовлюють відхід від бачення істин, які для Сократа і є самоціллю життя. Вихід із печери незнання на світло істини є суттєво важливим і самозначущим для названого мислителя. Саме цьому присвячений міф про печеру [8; 648], і саме цей міф М. Хайдеггер трактує в екзистенційному ключі [17], вказуючи на важливість розкриття речей в світлі буття. Людина має проявити себе в світлі буття, а буття і є істиною, що, проявляючись, неодмінно трансформується через навчання (освіту). У цьому контексті посередність є прямою протилежністю людини, що скидає з себе кайдани, якими вона прикута в темній печері незнання.

Виходячи з логіки Платона, можна стверджувати, що посередня людина не є вільною, – натомість вона постає рабом образів і власної глупоти. Сократ завжди не проговорює [17] свою думку до кінця; він залишає розрив у роздумах для того, щоби читач заповнив лакуни своїми власними роздумами. Тобто ксі висновки людина має зробити сама.

Так, у діалозі «Горгій» [8; 124] Сократ послуговується метафорою, в якій показує нестриману людину, схожу на Тарухтана – надзвичайно пожадливого птаха, який не може втамувати голод. Він вказує на людей пожадних (грец. *μωπτια*) – таких, що заковані у тенета власної пристрасті. Так само Сократ позначає і людей посередніх, які є не любителями мудрості (грец. *φιλοσοφία*), а любителями тіла (грец. *σώμα*). Звідси він виводить любов і до грошей та слави як любов, що має у першу чергу тілесне значення. Незважаючи на всю «не проговореність», Платон вказує на три початки душі: 1) розум (розсудок), 2) пожадливість, 3) гнів [8; 550], які відповідають трьом верствам населення: 1) тим, хто керують (правителі володіють розумом); 2) тим, хто підкорюються (керуються лише власними пристрастями); 3) тим, хто захищають (воїни), котрі повинні приборкати свій гнів і поставити його на службу державі) [8; 552].

Подібна структура вказує на те, що ті, хто претендують на владу, мають керуватися розумом, але приборкувати гнів та пожадливість; ті, що покликані захищати, мають керувати власним гнівом і приборкувати пожадливість; усі інші перебувають у полоні пристрастей, які роблять із людини раба. Посередність лежить у третій площині, але бажає перших двох. Саме про це Сократ говорить у діалозі «Алковіад I», позначаючи невігластво Алковіада, який не знає, але думає, що знає [8; 31].

Питання про знання у цьому контексті рішуче звучить у Платона в «Алковіаді I» та «Державі», оскільки саме устремління до істинного знання відрізняє видатну людину від людини простої, що володіє лише поглядами та не намагається ці погляди трансформувати в знання [8; 18]. Посередність проявляється там, де існує впевненість і самовпевненість, притаманні вчителям мудрості, софістам, які артикулюють погляди, а не володіють знаннями.

М. Хайдеггер чітко вказав на дану проблематику в роботі «Буття та час» [16], позначаючи, що пересуди закривають можливість для просвітлення Буття. Пересуди є рисою масової людини, яка апелює не до достовірного знання, а до того, що сформовано з самої середини народу. У Платона про це знаходимо в діалозі «Алковіад I», де показаний натовп, що не може дійти консенсусу у питаннях справедливого і несправедливого [8; 21]. Народ *argiori* не може бути вчителем Алковіада, оскільки не володіє ні розумом, ні істиною.

Істина займає центральну позицію у філософії Платона і відкриває шлях до платонові метафізики світу ідей. Посередність залишається у тіні і виявляється лише в той момент, коли Сократ говорить про хибні шляхи красномовства в «Горгії» та «Федрії». Він розглядає людей справедливих і не справедливих у першій книзі «Держави» та коли розробляє свою діалектику. Посередністю є одночасно і софіст, який навчає тому, чого досконало і сам не знає, і людина у натовпі, котра захоплено дивиться на кінні ристанні [8; 582]. В діалозі «Софіст» міститься протиставлення звичайної людини і того, хто знає, тобто того, хто володіє мудрістю: «Чужинець – а тепер, Теетет, визнаємо ми нашого софіста людиною звичайною чи з усіх боків істинним знавцем? – Теетет – Звичайним – ні в якому разі. Я розумію, що ти вважаєш: що той, хто носить ім'я, повинен, у такому випадку і бути таким» [11; 338].

У даній ситуації Платон укажує на три диспозиції: 1) перша – звичайний / не звичайний; 2) друга диспозиція – істинний / не істинний; 3) третя – відповідність певного об'єкту власному імені (або ейдосу).

Цей невеличкий фрагмент ясно показує, що в платоновому корпусі діалогів простежується комплекс проблем, який відповідає наступним бінарним опозиціям: високе та низьке, справжнє та штучне, звичайне та виключне.

У випадку з посередністю дана проблема присутня імпліцитно і знаходиться у реєстрі того, як змішується верх та низ, істинне та хибне. Цей ключовий момент показаний в «Державі» на тому етапі, коли відбуваються переходи від аристократії до тимократії, від тимократії до олігархії, від олігархії до демократії та від демократії до тиранії. Цей перехід супроводжується змішуванням структур, що, в свою чергу, призводить до чогось посереднього, того, що не є вже тією формою правління, що була, але ще не оформилася в новому вигляді.

Сократ наводить приклад у VIII книзі «Держави», спираючись на теорію Гесіода про золотий, срібний, мідний та залізний віки людської історії [8; 689]. Він стверджує, що доба трансформацій є найбільш хитким і складним періодом суспільних змін. У вітчизняній історії ці трансформації спостерігаються декілька разів. Показовим є перехід від Російської імперії до соціалістичного ладу, при якому стрімкий перехід у бік тоталітаризму відбувався під гаслами свободи, рівності і братерства і супроводжувався змішуванням старих структур (жорсткої вертикалі влади) з новими (низовою активністю). Спочатку це була вже не монархія, але ще й не демократія. Згодом відбувся жовтневий переворот, який мав вигляд уже не демократії, але ще й не тоталітаризму; далі – Громадянська війна, НЕП, який змішав капіталістичні відносини з соціалістичним ладом і, зрештою, класична тиранія, що сформувалася Сталіним завдяки усім попереднім протиріччям.

Приклади з історії радянської влади свідчать, що посередні форми завжди програють монолітній цілісності тираній, оскільки вони намагаються поєднати непоєднувані речі, наприклад жорстку вертикаль влади і низові ініціативи, які мають ознаки демократизму.

Другим прикладом у вітчизняній історії подібного гатунку можна назвати наступний етап трансформації Радянського Союзу, що характеризувався повільною демократизацією, яка не призвела до демократії через те, що в 90-х роках ХХ ст. після розпаду СРСР відбулась олігархізація майже у всіх країнах, які раніше входили до його складу.

Демократизація без демократичних інституцій всередині самої держави не може витворити справжню, повноцінну демократію, а лише провокує зрощення влади і бізнесу на руїнах планової економіки. Ці два приклади вказують на «проміжків» стан переходу від однієї форми правління до іншої як посередній, тобто той, що не відбувся.

Неможливість відбутися у повній мірі – одна з рис посередньої людини, яку можна екстраполювати на ціле суспільство, яке має, за задумом Платона, чітко увиразнювати себе. В цьому вбачається ідеалізм Платона, який на практиці не має нічого спільного з дійсністю, коли членуємо час і складну структуру суспільств та їх розвиток на короткі відтинки і намагаємося розгледіти кожне десятиріччя окремо в усіх його деталях, змістах і формах. Але на макрорівнях переходи від однієї форми до іншої в широкому історичному сенсі неминучі, оскільки економічна, ідейна, смислова і культурна мінливість відбувається постійно, і різні катаклізми виникають на теренах Європи постійно, в залежності як від внутрішніх, так і від зовнішніх чинників.

Платонову модель трансформації використав у своїх працях К. Маркс, намагаючись окреслити соціально-економічні формації, етапи їх розвитку і способи переходу, привідкривши можливості до осмислення механізмів подібних змін. Але, зрештою, його апеляція виключно до економічних факторів зазнала поразки, оскільки раціоналізм є лише однією домінантою, яку засвоїли західні суспільства.

Разом із цим також необхідно враховувати і культурні, теологічні, політичні, чинники до таких змін. Якщо звернути увагу на даний зріз із культурологічного боку, то філософська система Платона продовжує функціонувати як певна ідейно-смислова лінія, що вказує на піднесення і падіння тих чи інших форм правління. У контексті культурологічних студій стає самозрозумілим, що набір культурних форм і, в першу чергу, політичної культури дає можливість подивитися на посередність із двох боків. З боку культурного ландшафту і його мінливості, та політичного розвитку суспільства, віднаходячи точки перетину політики та культури і їх розходження.

Різні форми правління характеризуються різною динамікою розвитку, на кожному етапі якого посередність виступає у ролі софіста або об'єкта пропаганди. Різниця між ними полягає лише в тому, що перший привласнює собі право на промову (Я – говорю): це позиція сили, позиція влади, це монолог, якому протистоїть у діалогічній формі Сократ, розриваючи цю репресивну лінію.

Об'єкт пропаганди в цьому контексті залишається у статусі об'єкту, речі. При цьому варто зауважити, що вже в самій формі монологу і діалогу необхідно вказати на монологізм і діалогізм культур із політичної точки зору. Якщо демократія діалогічна, оскільки вимагає широкого обговорення, то тиранія за своєю природою монологічна, тобто один промовляє за всіх і для всіх. І демократію, і тиранію поєднує одна риса: «охлос» бажає бути впорядкованим. Оскільки саме суспільство відповідає впорядкованим структурам, Сократ вказує на неминучу деградацію демократії, оскільки вона містить у собі свавілля [8; 716].

Саме свавілля, за Сократом, сприяє появі того прошарку населення, яке стає владою.

Він ділить демократичну державу на три частини: перших він метафорично називає трутнями, які захоплюють владу і проголошують промови перед іншими трутнями, що розташовуються до них найближче і не підпускають до можливості говоріння нікого іншого. Саме цей перший прошарок рівнозначний посередності, що захоплює владу.

Після цього Сократ виділяє другий прошарок, який ототожнюється з найбільш багатими мешканцями полісу, з яких і живляться трутні. Третій прошарок – власне народ, який, за думкою Сократа, є найбільш впливовим при цій структурі. У цьому співвідношенні Сократ точно вхоплює момент розкладу демократії, оскільки із свавілля народжується влада посередностей з одного боку, і протистоїть їй тиран з іншого боку, який виростає з народу в якості того, хто протистоїть цій владі.

Достатньо високий рівень політичної культури в давньогрецьких полісах відзначає Г. Сорокін в статті «Деякі аспекти античного культурогенезу» [14], виводячи політичну активність давніх греків не тільки з вільного статусу громадян полісу, але й з трудової діяльності усіх громадян: колективна праця зумовила колективну систему управління.

Якщо розглядати з такого боку суспільний устрій Давньої Греції, то стає зрозумілим, що Платон критикує демос за свавілля, що призводить до безособовості, оскільки лише особа, що має пройти певний шлях навчання та праці, може претендувати на владу. В той же час він ще більше критикує тиранію, оскільки безособове свавілля уособлюється у тиранії, себто тиранія є тим, що проявляє безособову владу мас, концентрує свавілля в одній особі. У цьому аспекті історія культури демонструє приклад сталінських часів, що повністю відповідають платонівській позиції з даного питання. Посередність у такому випадку інструменталізується ритором (пропагандистом), софістом (псевдовчителем) і тираном, який стає на чолі піраміди. Тому стає зрозумілим, що у такій ситуації політична активність знижується і суспільство повертається до інертного стану, оскільки вся концентрація влади опиняється у руках тирана та силового апарату, які формують довкола себе захисну стіну.

Виходячи з цього, необхідно зважати на кілька способів інтерпретації поняття посередності:

- як характеристику особи, яка вказує на комплекс нестач (наприклад: освіченості, знання, навичок тощо) з одного боку, а з іншого – спрямованості цієї особи зайняти ту ланку, на яку вона не може претендувати;

- безособову масу людей, яка занурюється у свавілля;

- соціальне значення посередності як того, що має соціальну чутливість і рухливість;

- соціально-історичне значення посередності як того, що виникає на фоні історичного зламу політичних форм.

У даному випадку слід зауважити, що для дослідження посередності може бути доречним як індуктивний, так і дедуктивний методи, оскільки зрозуміти її можна як через платонівський образ Алковіада, так і через історію занепаду давньогрецької цивілізації. Доцільно простежити ті культурні зміни, що супроводжували цей процес усередині самих мас – їх зміни від стану «громадянин» до стану «натовп», від активного стану до стану пасивного, від індивідуальності – до посередності.

Загалом поняття посередності дає змогу простежити дані мінливості, і філософська аналітика Платона має не лише суто філософське значення, але й культурологічне. Платонова «Держава» починається постановкою питання «що є справедливим?» і, відштовхуючись від цього конкретного запитання, філософ, поступово розвиваючи свою думку, сягає опису типів державного устрою у VIII книзі. Трансформація цих типів, за Платоном, залежить від змін у суспільному, моральному та ціннісному кліматі, що вказує на культурну детермінацію цих змін у першу чергу. В IX-X книгах Платон переходить у зону метафізики і потойбічного світу. Думка Платона перемагає сама себе, проходячи рівень індивідуального, він переходить на рівень колективного і, зрештою, сягає трансцендентального рівня. Філософія Платона дає уявлення про весь спектр давньогрецької культури, починаючи від приватної історії та закінчуючи уявленням про світоустрій. Посередність тут відіграє деструктивну роль і ототожнюється з тим, що протирічить гармонії (грец. *Ἀρμονία*), якої має досягти той, хто любить філософію і той, хто по-справжньому має володіти владою. У цьому контексті питання справжнього і фіктивного – це та лінія, яка відповідає не лише розвитку європейської філософії від Платона до Хайдеггера, але ж особливо гостро стоїть в актуальній політичній культурі сьогодення, при якій популіст (ритор) відіграє більш значиму роль у суспільстві, ніж правитель-філософ. Проблему посередності у цьому випадку слід розглядати на тлі змішання різних структур при сучасному неолібералізмі. Сучасні демократії поступово втрачають власні демократичні засади, знижуючи рівень політичних еліт на угоду людині посередній – тобто тій, якій важливий ефект від промови, а не сенс промовлених слів.

Отже, можна зробити наступний висновок. Хоча саме поняття посередності і не представлене в філософії Платона в повній мірі, використовуючи герменевтичний метод, можна виявити присутність такого явища в давньогрецькому суспільстві. Слід відзначити концептуальну цілісність Платона, його чітку структуру, спрямовану на те, щоб через цінності окремих груп показати структуру суспільства. Можна стверджувати, що поняття посередності є імпліцитно присутнім у європейській філософській думці та вказує на культурні особливості тогочасного суспільства, з одного боку, а з іншого – демонструє модель, яка повторювалася у різні часові відтинки. В даному випадку також доцільно відзначити

універсальний онтологізм платонової концепції, оскільки його думка охоплює не лише соціально-політичну проблематику, але і виходить на рівень культури як такої. В даному контексті неможливо оминати той факт, що в філософії Платона значну роль відіграє ставлення людини до соціуму в контексті натурфілософії. В III книзі «Держави» Платон позначає важливість освіти, її автор звертає увагу на те, що для держави є сутнісно важливим розвиток позитивних якостей громадян, починаючи з дитинства. Нахили людини закладені і визначаються природою. У цьому випадку посередність являє собою конструкт, який витворюється культурою у соціокультурному середовищі, що, зрештою, осмислюється у творчості Платона, в якій вказується на посередність як на ефект неефективного навчання. Також важливо зазначити, що ситуації трансформації є найбільш вразливими для суспільства і потенційно може призвести до появи диктатур.

Список використаної літератури

1. Блоха Я. Принцип справедливості у філософії Платона та Аристотеля. *Філософські обрії*. 2016. № 36. С. 79-87.
2. Бутирська Т. Дзвінчук Д. Основоположні особливості ідеї блага в державі. *Вчені зап. Таврійськ. нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 1-12.
3. Делез Ж., Гваттари Ф. Анти-Эдип: Капитализм и шизофрения. Екатеринбург : У-фактория, 2007. 672 с.
4. Коваленко Є. Культура управління стародавньої Греції. *Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 138-143.
5. Козинець О., Остапенко А. Платон та Аристотель про державу і право: порівняльна характеристика. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 89. С. 37-41.
6. Маркс К. Капітал. Харків : Пролетар, 1938. Т. 1. 947 с.
7. Ніколенко В. Соціально-політична думка Платона: протосоціологічний вимір. *Епістемологічні дослідження у філософії, соціальних і політичних науках*. 2020. Т. 3. № 2. С. 81-91.
8. Платон. Диалоги. СПб. : Азбука, 2021. 796 с.
9. Платон. Держава. Київ : Основи, 2000. 355 с.
10. Платон. Диалоги. Москва : Мысль, 1986. 607 с.
11. Платон. Софист. Т. 1. *Собр. соч.*: в 4 т. СПб. : Изд-во О. Абышко, 2007. 629 с.
12. Протопопова И. «Государство» Платона – идеальный мимезис? *Логос*. 2011. № 4. С. 89-100. URL: <https://logosjournal.ru/articles/386039/> (дата звернення: 23.09.2022)
13. Семенов В. Критика Платоном предшествующей философии. *Вестник РГГУ*. 2010. № 13 (56). С. 195-208. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kritika-platonom-predshestvuyushey-filosofii-1/viewer> (дата звернення: 20.09.2020)
14. Сорокин Г. Некоторые аспекты античного культурогенеза. *Южный Федеральний Университет: гуманитарные и социальные науки*. 2011. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-kak-problema-filosofii-filosofii-kultury-i-kulturologii> (дата звернення: 20.09.2020).
15. Тартыгашева Г., Комбаев А. Классификация определений охлократии в общественных науках. *Вестник Бурят. гос. ун-та*. 2015. № 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klassifikatsiya-opredeleniy-ohlokratii-v-obschestvennyh-naukah/viewer> (дата звернення: 22.09.2022).
16. Хайдеггер М. Бытие и время. Харьков : Фолио, 2003. 503 с.
17. Хайдеггер М. Учение Платона об истине. URL: http://www.bibikhin.ru/uchenie_platona_ob_istine (дата звернення: 20.09.2022).
18. Древнегреческо-русский словарь: в 2 т. Москва : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1958. Т. 1. 1044 с.
19. Латинско-русский, русско-латинский словарь. Москва : Флинта, 2012. 744 с.
20. Новейший философский словарь. Минск : Книжный дом, 2003. 1280 с.
21. Ionescu A., Baumgarten A., Ciuparu D., Frangopol P., Funeriu D., Tismăneanu V. Apologia de Mediocritate: In Dialogue(s) with. URL: https://www.researchgate.net/publication/290540849_Apologia_de_Mediocritate_In_Dialogues_with (дата звернення: 20.09.2022)
22. Plato's Republic: the Greek text. Oxford: Clarendon press, 1894. 408 p. URL: https://openlibrary.org/books/OL6914299M/Plato's_Republic (дата звернення: 20.09.2022)
23. The Republic of Plato. Oxford University press, 1973.
24. Sasaki T. Plato and Politeia in Twentieth-Century Politics. *Platon aujourd'hui*. 2012. № 9. P. 147-160. URL: <https://journals.openedition.org/etudesplatoniciennes/281> (дата звернення: 22.09.2022)

References

1. Blokha Ya. Pryntsyp spravedlyvosti u filosofii Platona ta Aristotelia. *Filosofski obrii*. 2016. № 36. S. 79-87 [in Ukrainian].
2. Butyrskaya T. Dzvynchuk D. Osnovopolozhni osoblyvosti idei blaha v derzhavi. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*. 2020. T. 31 (70). № 2. S. 1-12 [in Ukrainian].
3. Delez Zh., Gvattari F. Anti-Jedip: Kapitalizm i shizofrenija. Ekaterinburg: U-faktoriya, 2007. 672 s. [in Russian].
4. Kovalenko Ye. Kultura upravlinnia starodavnoi Hretsii. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. 2018. № 3. S. 138-143 [in Ukrainian].

5. Kozynets O., Ostapenko A. Platon ta Arystotel pro derzhavu i pravo: porivnialna kharakterystyka. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2021. № 89. S. 37-41 [in Ukrainian].
6. Marks K. Kapital. Kharkiv : Proletar, 1938. T. 1. 947 s. [in Ukrainian].
7. Nikolenko V. Sotsialno-politychna dumka Platona: protosotsiologichnyi vymir. *Epistemologichni doslidzhennia u filosofii, sotsialnykh i politychnykh naukakh*. 2020. T. 3. № 2. S. 81-91 [in Ukrainian].
8. Platon. Dialogi. SPb.: Azbuka, 2021. 796 s. [in Russian].
9. Platon. Derzhava. Kyiv : Osnovy, 2000. 355 s. [in Ukrainian].
10. Platon. Dialogi. Moskva : Mysl', 1986. 607 s. [in Russian].
11. Platon. Sofist. T. 1. *Sobranie sochinenij*: v 4 t. SPb. : Izdatel'stvo Olega Abyshko, 2007. 629 s. [in Russian].
12. Protopopova I. «Gosudarstvo» Platona – ideal'nyj mimezis? *Logos*. 2011. № 4. S. 89-100. URL: <https://logosjournal.ru/articles/386039/> (data zvernennja: 23.09.2022) [in Russian]
13. Semenov V. Kritika Platonom predshestvujushhej filosofii. *Vestnik RGGU*. 2010. № 13(56). S. 195-208. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kritika-platonom-predshestvuyushey-filosofii-1/viewer> (data zvernennja: 20.09.2022) [in Russian].
14. Sorokin G. Nekotorye aspekty antichnogo kul'turogeneza. *Juzhnyj Federal'nyj Universitet: gumanitarnye i social'nye nauki*. 2011. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-kak-problema-filosofii-filosofii-kultury-i-kulturologii> (data zvernennja: 20.09.2022) [in Russian].
15. Tartygasheva G., Kombaev A. Klassifikacija opredelenij ohlokratii v obshhestvennyh naukah. *Vestnik Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta*. 2015. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klassifikatsiya-opredeleniy-ohlokratii-v-obshchestvennyh-naukah/viewer> (data zvernennja: 22.09.2022) [in Russian].
16. Hajdegger, M. Bytie i vremja. Har'kov: Folio, 2003. 503 s. [in Russian]
17. Hajdegger, M. Uchenie Platona ob istine. URL: http://www.bibikhin.ru/uchenie_platona_ob_istine (data zvernennja: 20.09.2022). [in Russian]
18. Drevnegrechesko-russkij slovar': v 2 t. Moskva : Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannyh i nacional'nyh slovarej, 1958. T. 1. 1044 s. [in Russian].
19. Latinsko-russkij, russko-latinskij slovar'. Moskva : Flinta, 2012. 744 s. [in Russian].
20. Novejšij filosofskij slovar'. Mn.: Knizhnyj dom, 2003. 1280 s. [in Russian].
21. Ionescu A., Baumgarten A., Ciuparu D., Frangopol P., Funeriu D., Tismăneanu V. Apologia de Mediocritate: In Dialogue (s) with. URL: https://www.researchgate.net/publication/290540849_Apologia_de_Mediocritate_In_Dialogues_with (data zvernennja: 20.09.2022) [in English].
22. Plato's Republic: the Greek text. Oxford: Clarendon press, 1894. 408 p. URL: https://openlibrary.org/books/OL6914299M/Plato's_Republic (data zvernennja: 20.09.2022) [in Greek].
23. The Republic of Plato. Oxford University press, 1973 [in English].
24. Sasaki T. Plato and Politeia in Twentieth-Century Politics. *Platon aujourd'hui*. 2012. № 9. P. 147-160. URL: <https://journals.openedition.org/etudesplatoniciennes/281> (data zvernennja: 22.09.2022) [in English].

UDC 378.4 (477.54-25) KhSAC

CULTURAL SECTION OF THE CONCEPT OF MEDIOCRITY IN THE CONTEXT OF PLATO'S PHILOSOPHY

Petrenko Vladyslav – postgraduate student III, Department of Cultural Studies, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

The article is devoted to the cultural analysis of the concept of mediocrity through the prism of Plato's philosophy: based on the materials of his treatise «The State» and individual dialogues. It was found that the concept of mediocrity is implicitly present in Plato's philosophy not only as a philosophical concept, but also as a certain cultural form in the context of the political culture of ancient Greek society. A close connection between the concept of mediocrity and the cultural genesis of ancient Greek societies has been established. It is proved that the universalism of this concept gives an idea of the transformations of a social, political and cultural kind, which concern not only antiquity, but also other periods in European history. It should be noted that Plato's ideological construction makes it possible to find a reference point for the study of mediocrity as a socio-cultural phenomenon that is widespread in transformative periods of history. In this context, it is worth noting that in this article, with the help of the analysis of Plato's texts, the presence of the phenomenon of mediocrity in the historical perspective and the regularity of its temporal recurrence is recorded. Outlining the regularities of the manifestation of mediocrity, a conclusion was made, according to which mediocrity is most fully manifested at the moment when the culture is experiencing a crisis and feels the consequences of the degradation of education and science.

Research methodology is historical-genetic, hermeneutic, dialectical, and systemic.

Results: the author emphasizes that mediocrity is a constructive and culturally conditioned concept and correlates with ineffective models of education, as pointed out by Plato in his Dialogues. It is not the effectiveness of educational practices, the decrease in the level of applicants who have access to higher educational institutions, the loss of systematic education, and the low qualification of leaders of public opinion, that leads to the appearance of mediocrity as a certain social class, which can influence both the internal and external policies of the state. In turn, this poses a danger of the emergence of new dictatorships that will use social networks, and the Internet in general, as a means of control, not communication.

Novelty: this article makes it possible to look at the implicit formation of mediocrity in European culture as a phenomenon dependent on political form and time period.

The practical significance: can be applied in further studies of mediocrity and in solving the issue of reducing the risks associated with the massification of knowledge.

Key words: mediocrity, society, transformation, politics, culture, knowledge.

Надійшла до редакції 23.03.2023 р.